

BALAT

Történelmi szöveg és felfeslő valóság

Kékesi Laura Emília BME ÉPK osztatlan képzés TDK2019

Tartalomjegyzék

Bevezető	3
Balat bemutatása	4
Társadalmi konfliktusok	15
Térszerveződés	17
Elemzés	21
Irodalomjegyzék	23

Absztrakt

Az építész, mint mérnök-művész képes a racionális mérnöki tudományok és az alkotó tevékenység kettősét integrálni. Azonban az épület környezetünk egy költséges, üzleti szempontból is releváns szelete, mely komoly beruházást igényel és igen hosszú ideig él velünk. Emellett az épített környezet közösségek meghatározó eleme, életük kerete, önazonosságuk egyik gyújtópontja. Az építész tehát nem „csak” kettő (a mérnöki és az esztétikus), hanem jóval több hatás eredőjeként kell, hogy megalkossa művét – számolva annak szociológiai, kulturális, és üzleti vetületeivel is.

Dolgozatomban azt a problémát járom körbe, hogy ezen hatások hogyan alakulnak egy különös környezetben, Isztambul Balat városrészében, ahol sokféle, egymásnak is ellentmondó hagyomány mellett a modern török állam, a befektetők, a fővárosi helyszűke, és a városrészt organikusan megújítani akaró helyi elit is részt kér az építészeti kérdések megoldásából.

Bevezető

Úgy tűnik, hogy a "tér", mint szó - a tudományokban használt jelentése hatására - a 20. század építészeti nyelvezetében nagyrészt mennyiségi és elvont értelmet kapott. Mintha egy semleges kontinuum lenne, amely a funkcionális igényeknek megfelelően tetszés szerint mérhető és vágható, függetlenül a hely adottságaitól. Az "internacionális"-nak nevezett építészet - annak ellenére, hogy időnként a végsőkéig kifinomult - következetesen példázza ezt az irányzatot. Ebben a felfogásban a tér afféle „tabula rasa”, egyszerűen világunk egy akár önkényesen lehatárolt darabja, mely a valóság szövetéből kiemelve létezik. Talán természetesnek mondható, hogy ezen felfogás alapján az építész feladata elsősorban tudása, „ars poeticája” és igényessége alapján a tér „használata”. Ebben a felfogásban a tér megkerülhetetlen adottságainak figyelembe vételén kívül az építész felelőssége abban áll, hogy saját minőségi elvárásainak megfelelő, kompromisszummentes művet adjon ki a kezéből.

Ez a törekvés azonban számos ponton felemás eredményekre vezetett. Sok helyen megsértette a környezetet, az ott élő közösséget, meggyöngítve vagy tönkretéve sok-sok "hely szellemé"-t. Nem törődött – és törődik – azzal, hogy minden tér ezer szállal integrálódik környezetébe, nem veszi figyelembe azokat a szerves környezeti, kulturális, közösségi kapcsolódásokat, melyek a teret integrálják a valóságba – nem ismeri fel, hogy a tér nem csak az építész tervei megvalósulásnak fizikai közege, de egyben „hely” is.

A "tér"-rel ellentétben a "hely" továbbra is főként egy konkrét, minőségi valóságot jelöl, amely sajátos és semmi mással fel nem cserélhető tulajdonságokkal rendelkezik. A helynek ez a valósága, amely eleve adott az olyan részletek révén, mint a kövezet, a fal, az ablak, az ajtó, talán még megfoghatóbb az olyan együttesekben, mint az utca, a városnegyed. Ezen tényezők általában nem tudatos-tudományos formában, hanem organikusan alakultak ki, ennek minden előnyével és hátrányával.

Talán örök eldönthetetlen kérdés marad, hogy egy a környezetbe olyannyira alkotó módon beavatkozó aktus, mint az építészet, mennyire kell, hogy formáljon, és mennyire kell, hogy alkalmazkodjon. Mind a két felfogásnak van létjogosultsága – azonban a teljes

alkalmazkodás ma lényegében ismeretlen, míg a formálás erős igényével igen gyakran és intenzív formában találkozhatunk. Dolgozatomban kísérletet teszek a „hely szelleme” megőrzési lehetőségének és az építész társadalmi felelősségének tárgyalására egy konkrét esettanulmány bemutatásán keresztül. Helyszín az isztambuli Balat városrész, melyet a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem és az isztambuli Yildiz Technical University közös workshopján volt alkalmam tanulmányozni.

Az építész munkája, összefüggésben annak beruházásigényével, összetettségével, nem csak a műszaki tartalom által meghatározott –számos szociológiai tényező is komoly hatást gyakorol rá. Dolgozatom kutatási kérdése az építész szociológiai értelemben vett felelőssége – felelőssége abban, hogy alkotása, mely nem tisztán mesterségbeli munka, vagy művészet, mennyire válik „élővé”, mennyire lesz akár hosszabb idő múlva is példa, érték, mely egyformán fontos és pozitív helyet foglal el a benne és körötte élők világában, a szakmai kiadványokban, vagy a környék látnivalóit bemutató blogokban.

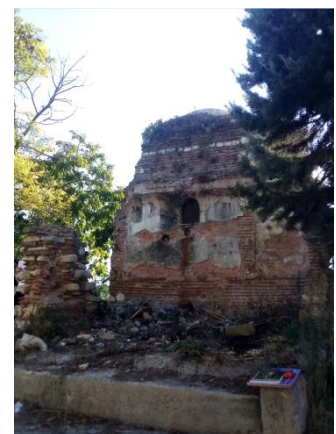
Balat bemutatása¹

A már a bevezetőben említett workshop keretei között a Balat-városrészben elhelyezkedő „Erdélyi Követek Háza” épület felmérésére került sor.

A
teljesség

kedvéért meg kell említeni, hogy nevezett épület igen rossz állapotban maradt ránk és igen kevés forrás áll rendelkezésre; a felmért épület kapcsán csak erősen valószínű, hogy azonos a nevezett, középkori épülettel.

Az épület felmérését a felmerült az épület megszerzése, felújítása és megfelelő hasznosításának igénye indokolta.

---

¹ A forrásmegjelölés nélküli utcaképek a saját felvételeim.

Az sem zárható ki, hogy a valóságban nem ez, hanem egy másik, hasonló korú és állapotú épület volt a nevezett; egy ilyenről képet is készítettem, mely egyben mottója lehetne a jelen dolgozatnak. A nevezett épület szinte minden részletében egyezik a korábbi képeken szereplővel; elhanyagolt, története ismeretlen; a nagyívű felirat a „modern” betonlépcső tetején elhelyezkedő rommal akár tekinthető Balat szimbólumának is.

Balat Isztambul egyik legrégebbi kerülete, Fener és Ayyansaray között helyezkedik el.² Helyzete sok tekintetben ellentmondásos. Elhelyezkedése ideálisnak mondható: közvetlen az Aranyszarv-öböl partján, Isztambul legfrekvenciáltabb részeitől sétatávolságra található. Ezzel együtt, a mai napig „gettónak” számít; bár az elmúlt években a városrész igen dinamikus változást élhetett meg.

1. ábra Balat elhelyezkedése Forrás: Google maps

Ha az interneten keresünk rá a városrészre, azt mint a turisták körében egyre népszerűbb „ékkövet” láthatjuk; a sajátos hangulatú városrész sokak kedvencévé vált az elmúlt években. A színes utcakép, a sok helyütt már felújított régi-új házacsokk, a nemzetiségek keveredése és a „hagyományos” városi életet élő lakosokkal olyan színfoltot jelent, mely egyre népszerűbb

² Deleon, J (1997) Balat ve C ,evresi, Istanbul'un Fethi ve Halic Semtleri. (Balat and its Around, Conquer of Istanbul and Golden Horn Neighborhoods), Remzi Kitabevi, Istanbul.

korunk a charterturizmusból kiábrándult, az egyedít, az élményt kereső utazói körében. A változást a helyiek is érzékelik, a hagyományos, az itt élők mindennapi szükségletei végett létrejött üzletek között egyre több a kis kávézó és más turisztikai létesítmény.³

A kerület történelme igen hosszú időre nyúlik vissza. Eredetileg a Bizánci Birodalom egyik utolsó erőssége állt itt; majd a zsidó lakosság élt nagy számban, bolgár, görög, örmény elemekkel, aminek köszönhetően igen sokszínűvé vált a terület, egyben jelentős volt a nem muzulmán gyökerű építészet is. Az ókori-középkori hagyományok egészen a 19. századig meghatározóak voltak, az ódon kis utcákkal, a városrész egyes területeit uraló, „kasztszerű” keretek között élő kereskedőkkel, tengerészekkel, a tűzvésszel és a hagyományos elittel.⁴

Viszont a 20.század során a hajdanában zárt és igen sajátos mikroklimájú terület fokozatosan eltörökösödött, egyben – ettől természetesen függetlenül – jelentős mértékben lepusztult. Ennek az oka abban keresendő, hogy a zsidók és más, nem muszlim lakosok fokozatosan elköltöztek innen, míg az olcsón elérhető, de kiváló adottságú terület nagy vonzerőt jelentett a

vidékről Isztanbulba felözönlő, a fejlődő iparban munkalehetőséget kereső vidéki lakosság számára. Az ipari virágzást követően jött a visszaesés, ami nyomán a terület a hetvenes-nyolcvanas évekre slumosodott. Azonban a nyolcvanas években új lendületet kapott a török megújulás: tömegessé vált az országon belüli migráció, a városokban felhőkarcolók, hatalmas szállodák épültek, egyben létrejöttek a modern élet

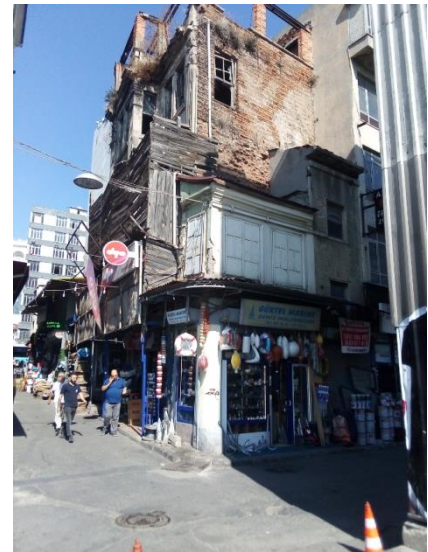
³ <https://theculturetrip.com/europe/turkey/articles/fener-and-balat-neighborhood-guide/>

⁴ Akin, N (1993) „Balat”, The Encyclopedia of Istanbul from Yesterday to Today, The Joint Publication of the Ministry of Culture and the Foundation of History, vol. 2. 12

korábban ismeretlen kellékei, mint az új lakónegyedek, vagy a szaporodó középosztály számára létesülő új városrészek.⁵

1985-ben a félsziget felkerült az UNESCO kulturális örökség listájára, az ipari tevékenység visszaszorult, a terület értéke megsokszorozódott (eltérő források alapján az elmúlt két évtizedben az áremelkedés több tízszeres, egyes részeken akár százszoros is lehetett). Ugyanakkor a neves elismerést nem követték tettek; a városrész állaga folyamatosan romlott, az épületek pusztultak, lakóiknak vélhetően sem lehetősége, sem igénye nem volt arra, hogy jelentős áldozatokat hozzanak a hagyományos városkép megőrzésére, építésére. Szaporodtak a „modern” épületek, illetve a bódévárosi elemek, azaz az igen költségérzékeny kreativitás termékei, a vernakuláris építészet műremekei. Ez a helyzet már nem csak a helyiek, de a kulturális örökségvédők számára is visszatetsző volt.

Ennek nyomán a kilencvenes években a városrész komplex rehabilitációs folyamat indult. Ekkor került sor arra, hogy Fatih önkormányzata – melyhez a terület tartozik – uniós források bevonásával kezdett neki a terület felzárkóztatáshoz. A „Fener-Balat Rehabilitációs Projekt” először az 1996-os Habitat Konferencián merült fel, amelynek Isztambul adott otthont.⁶ Ebben az első lépcsőfokban a megőrzés-felújítás volt a fő preferencia. A terveket az EU támogatta; az eredeti cél a komplex megújítás volt, a hagyományos értékek megtartása mellett. A projekt a korábbi – a munkáskerületté válás előtti – hagyományokat kívánta feleleveníteni, infrastrukturális beruházásokkal élve fokozni a terület élhetőségét. A felújítások során a hagyományok őrzése mellett cél volt az élhető lakóterület létrehozása is a felújított épületekben.⁷

---

⁵ Gentrification in Istanbul Nilgun Ergun ITU Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning Taskisla, Taksim, 80191, Istanbul, Turkey

⁶ Gu'1, A (2003) The Golden Horn People have been Rehabilitated Haziran 2003/17 Aksam Gazetes

⁷ European Union Representation of the European Commission to Turkey (2003) Press Release, 5 March 2003

2. ábra A felújítás jellege; forrás: Elmira Gur (2015): Regeneration of the historical urban center and changing housing market dynamics: 'Fener-Balat', *International Journal of Architectural Research* 2015/March 9(1):239

Az Unió 7 millió eurós forrást biztosított a rehabilitációra, ennek során azonban szigorú és a helyiek számára nehezen vállalható feltételeket kívánt érvényesíteni. Ennek során előfordult kisajátítás-kilakoltatás is, illetve a felújításért „cserébe” eladási moratóriumot hirdettek. Ez a projekt nem nyerte meg a tetszését sem a helyi lakosoknak, sem a befektetőknek. Ennek megfelelően a projekt – nem kis részben a jelentősen elszálló költségek okán – kisebb számú épület rehabilitációjára, nagyobb számú épület minimális értékvédelmére korlátozódott és pár év alatt lezárult (pontosabb talán úgy fogalmazni, hogy érdeklődés és forrás hiányában kifulladt).

Ugyanakkor a gyakorlatban egy olyan dzsentrifikációs folyamat kezdődött, mely a helyi közösséget nem volt képes maximálisan integrálni. A dzsentrifikáció a korábban lepusztult, majd felértékelődő bevárosi területek átalakulási folyamatát jelenti, mely során a korábban értékes – ennek megfelelően régi és gyakran pazar épületekkel beépített – terület először alacsony szociális helyzetű lakossággal telik fel, majd spontán, illetve közhatalmilag szervezett folyamatok révén ismét kiemelt területté válik, ami egyben jelentős árszínvonal-emelkedést is jelent.⁸

Itt, Balat városrészben a folyamat az ezredforduló táján kezdődött. Eredetileg megőrzés és fejlesztés párhuzamos célok voltak, azonban 2006-ban a terület már kiemelt állami figyelmet is kapott. Kiváló elhelyezkedése és az ezzel ellentétben álló „elmaradottsága” okán egyszerre jelentett terhet és lehetőséget; ennek megfelelően a 2005. november 17-i 2005/9668

⁸ Smith, Neil (2011) Új globalizmus, új urbanizmus: a dzsentrifikáció mint globális városi stratégia, *Fordulat*, 2011. (4. évf.) 13. sz. 14-27.

számú kormányhatározattal állami tervpályázatot írtak ki a területre, melyet a Çalik Holdinghoz kapcsolt GAP Construction 2007-ben nyert meg. Ez a terv azonban nem számolt a helyi érdekekkel – a cél a megőrzésről az átalakításra helyeződött. Ennek során igen komoly bontási munkálatok kezdődtek; a bontás több ezer ingatlant érintett volna. Ebben pedig igen nagy területeken nem megújítás-rehabilitáció, hanem a „kinyert” üres területek üzleti célú hasznosítása szerepelt célként, akár a „régit” csak szimbolikusan használó, illetve egészében modern elemek beépítésével.

3. ábra A régi és az új: Balat a múltban és a tervekben. Forrás: Zeynep Gunay- Vedia Dokmeci, *Culture-led regeneration of Istanbul waterfront: Golden Horn Cultural Valley Project*, 2017.o.

2009-ben azonban a Fener Balat Kulturális Örökség megőrzését szolgáló szövetség (Febayder; a későbbiekben még találkozunk a nevével), mely a helyi közösség önszerveződő ereje, megtámadta ezt az elsősorban üzleti szemlélettel született tervet. Ennek nyomán a bíróság 2012 júniusában elrendelte a projekt visszavonását. Ez a bírósági döntés nem találkozott a közhatalmi elvárásokkal – a központi kormányzat jelentős kisajátításokat kezdeményezett, melyek újabb jogi ellenlépéseket eredményeztek. Végül 2013-ra a helyi közösség nagy győzelmet aratott és a piacorientált átalakítást jogilag, végérvényesen megakadályozta.

A helyi közösség tehát meglepően erősnek bizonyult – hazai és nemzetközi fórumokon léptek fel a tervpályázat végrehajtása ellen és bírósági ítéletekkel védték meg az értéket jelentő régi épületeket a dózerektől. Azonban a változás megállíthatatlannak bizonyult: sor került az ingatlanok igen jelentős felértékelődésére; a magántőke érdeklődésének pedig immár

nem lehetett gátat szabni. A tőke bevonulása azonban áthidalja azokat az akadályokat, melyeket korábban adminisztratív úton próbáltak lebontani. A szegénysorú népesség körében a kisajátítási törekvések igen komoly ellenállást szültek – a lakosság érthető módon nem kívánta olcsó áron eladni ingatlanait az önkormányzatnak. De a jó pénzt kínáló befektető számára már sokan probléma nélkül eladják, és elhagyják a területet. Ennek során pedig bekövetkezik az az átalakulás, mely ma még több irányú fejlődést is lehetővé tesz.

Ennek nyomán megkezdődött az a spontán privatizációra emlékeztető folyamat, mely során a lakosság – mivel organikus formában képtelen alkalmazkodni a változáshoz – megpróbálta az elkerülhetetlen változásokat a saját javára fordítani. Egy réteg kifejezetten törekszik a városrész értékei megőrzésére.

A kissé hivalkodó, „modern” épületek, illetve a még mindig lepusztult, felújításra váró „romok” mellett megkezdődött egy valóban organikus átalakulás is. Léteznek már kisebb, hagyományos tevékenységeket végző műhelyek, pl. *„Yasemin Aslan Bakiri üvegművész Camhane-ban, egy régi házban dolgozik, amelyből Isztambul polgármestere Kadir Toptaş 15 évvel ezelőtt személyesen hirdette meg a helyreállítási munkát. Ajtója mindenki számára nyitva áll, főleg a Balat lakosainak. Azt mondja azonban, hogy a Balat lakosait nem igazán érdekli a munkája.”* A házat teljes részletességgel újítták fel, Bakiri elkötelezett a tradicionális muszlim művészet mellett, és kritikával él a gombamód szaporodó „turista-csapdák” és „bolhapiacok” miatt: *„Az ilyen dolgok rossz hatással vannak a területre. Szomorúnak érzem magam. Ezeket Galatában is megtörténtek, de ez deformálja a tér szövetét és természetességét ... Nem helyes valamit megszerezni a történelmi helyek megsemmisítésével ... Fontos a meglévő dolgok fenntartása és ismerete ... . A környéki kultúrát meg kell védeni”*⁹

A városvédő Febayder mozgalom szóvivője, Çiğdem Şahin professzor kulturális értékörző munkát folytat. Szerinte a tőke érdekei ellentétesek a városrész érdekeivel, a turizmus számára pedig a tér pusztán adottság, ezt nevezi „dekorturizmusnak”, mely talmi értékeket kínál a fogyasztók számára, egyben nem törődik a hagyományos értékekkel. Seçkin Dindar befektetője a területnek, aki azonban nem pusztán a profitra ügyel: *„négy történelmi épületet vásárolt és a semmiből helyreállította őket, kávézót, szállodát létesített. Véleménye szerint „...a Fener-Balat-Ayvansaray az egyetlen hely, amelynek történelmi szöveve sértetlen,*

---

⁹ <https://theculturetrip.com/europe/turkey/articles/fener-and-balat-neighborhood-guid>

*mivel nem ment keresztül a városi átalakuláson.*¹⁰ Dindar elkötelezett a helyi közösség bevonása iránt is, rendszeresen szervez közösségi eseményeket, melyeken megpróbálja a helyiek közül az érdeklődőket megszólítani-megnyerni ennek a felfogásnak, egyben elérni, hogy minél magasabb nivójú helyi közösség alakuljon ki. Ersin Kalkan újságíró, aki itt

4. ábra <https://istanbul.com/agora-myhanesi-1890>

született és a 2014-ben eredeti formájában helyreállított Agora Meyhanesi (Agora taverna) tulajdonosa, elismeri, hogy a tőke bevonulása mindenképpen erősen átalakítja a területet.¹¹

A helyben maradó őslakosok egy része azonban valódi gettóéletet él: a jó elhelyezkedés és a még ma is viszonylag olcsó élet okán jelentős a deviáns lakosság

aránya, magas a bűnözési ráta. Törökország idegenforgalma az elmúlt években visszaesett, így a turistákból élő kisebb egzisztenciák nagy része számára a megoldást valamilyen illegális bevétel jelenti. A drogkereskedelem olyan üzleti lehetőséget kínál, mely sokak számára az egyetlen megélhetési forrás.

A Balat lakói ma határozottan ellenségesek – saját tapasztalat, hogy bár egyre többen élnek a turistákból, de ha valaki a fényképezőgép mellett mérőszalagot is visz magával, számíthat a rosszalló pillantásokra, akár kisebb inzultusokra is; a lakosság láthatóan ellenséget mindenkiben, akiről feltehető, hogy felméri a városrészt. Ma még egymás mellett él a fenti átalakulás szülte világ és a hagyományos kép: az utcára, egy szőnyegre kitelepedett család, ahol a gyermekek egymással kergetőznek, miközben az anya a szőnyegen főzi egyszerű ebédjüket. Emellett egyre gyakoribbak a félillegális szállások, a „dízájn-kávéházak” , miközben az ebbe bekapcsolódni nem tudó, szerényebb helyzetű lakosok egyre kevésbé találják helyüket látványosan felértékelődött ingatlanaikban.¹²

Hozzá kell tenni: a felemás felújítási programok során többször volt cél a betelepült közösség megtartása, például felmerült az alacsony bérleti díjak mesterséges fenntartása,

¹⁰ A vélemények forrása: <https://theculturetrip.com/europe/turkey/articles/fener-and-balat-neighborhood-guide>

¹¹ Uo.

¹² <http://bianet.org/english/people/185991-balat-a-modern-istanbul-project-in-a-historical-setting>

vagy, hogy az 1997 után épült épületeket egy az egyben kiveszik a felújítás hatálya alól. Ugyanakkor már az is felmerült, hogy a munkások a valódi betolakodók, akiket jogszerűn innen elüldözni. Az mindenképpen elkerülhetetlen, hogy egyre jobb módú emberek költöznek a területre; ennek során pedig a szép, de a magasabb igények kielégítésére alkalmatlan hagyományos örmény és zsidó házacskák egy részét már le is bontották.¹³

Ki kell jelteni: Balat városrészben igen intenzív dzsentifikációs folyamat zajlott le. Fener-Balat átalakulását jól jellemzi Gur vizsgálata, mely a lakosság szociológiai jellemzőin alapul: „...az egyetemisták aránya 2004-ben 1% volt, 2008-ban 8%, most [azaz 2015-ben] 37%. 4 év alatt az egyetemi végzettségek szintje 7% -kal, 10 év alatt pedig 36% -kal nőtt, ami csak a bevándorlás hatására lehetséges. ... Nyilvánvaló, hogy ezek a bevándorlók, akik az elmúlt 4 évben költöztek a területre, jól képzettek.”¹⁴ Még nagyobb az átalakulás a jövedelmek terén: a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába 2008-ban 46%, 2014-ben 4%, a legmagasabbba 2008-ban 8, 2014-ben 53% tartozott (utóbbi érték nem abszolút, az összehasonlíthatóság végett a felső jövedelemkategória még török viszonylatban sem számít „magasnak”, tehát azt adat változása „csak” azt jelenti, hogy a 2008-ban még a helyiek között kiemelkedően jómódúnak számító jövedelem 2014-re átlagossá vált. A nominális adatokhoz azt is hozzá kell tenni, hogy a vizsgált időszakban török viszonylatban alacsony, de ezzel együtt 8-10%-os inflációval volt jellemezhető a török gazdaság, tehát a jövedelem emelkedése részben ennek volt köszönhető)¹⁵ Ez a dzsentifikációs folyamat részint spontán, részint az állami beavatkozásnak köszönhető.¹⁶

Ha tehát „csak” a dzsentifikációra tekintünk, akkor Balat átalakulása sínen van és jó irányban halad; kérdés azonban, hogy ez mit jelent az értékek (bármit is értsünk ez alatt a szó alatt) szempontjából.

Mára már maga az állam is erősen érdekelt a kerület nem csak turisztikai szempontból fontos, demonstratív, Törökország erejét, nemzetközi súlyát, egyben jó partneri hozzáállását is bemutató fejlesztésekben. Friss hír, hogy Balatban, a tengerparton a világ – helyi

---

¹³ Williams, S and Hukun I (2000) Rehabilitation not Gentrification. UNESCO Sources 10146989, Issue 119 p22, 2p Item: 2797651 Academic Search Premier Section: Habitat

¹⁴ Elmira Gur (2015): Regeneration of the historical urban center and changing housing market dynamics: 'Fener-Balat', International Journal of Architectural Research 2015/March 9(1):240

¹⁵ Uo. 242.

¹⁶ Can, Aysegül (2013) Neo-Liberal Urban Politics in the Historical Environment of Istanbul -The Issue of Gentrificationm Planlama 2013; 23(2):95-104

információk szerint – egyetlen fennmaradt tisztán acélszerkezetű temploma török forrásokból (Isztambul költségvetéséből, bolgár segítséggel) eredeti formájában újult meg¹⁷. A Sveti

5. ábra A Sveti Stefan templom, forrás: <https://www.aa.com.tr/en/culture-and-art/istanbuls-iconic-iron-church-restored-to-former-glory/986302>

Stefan bolgár templom már eredetileg is alkalmas volt az internacionalizmus népszerűsítésére; az eredetileg 1898-ban épült templomot örmény tervezője (Hovsep Aznavur) mellett bécsi kivitelező (Rudolf von Wagner) építette a bolgár közösség számára. A felújítás a török forrás szerint magának Erdoganak köszönhető.

Tény ugyanakkor, hogy Bakiri, Şahin, Dindar és a hozzájuk hasonló lakosok képviselik a legkisebb részt: megőrizni kívánják a hagyományokat, ugyanakkor megújítják a már elavulttá vált részleteket. Ezzel szemben állnak a lepusztult részekhez ragaszkodó, a megújítást gyanakodva figyelő őslakosság, illetve a csak a nyereségben érdekelt, a hely hagyományai, értékei iránt érzéketlen, ideiglenesen itt élő betelepülők képviselői.

Így értünk el a jelenbe, ahol számtalan társadalmi hatás erőterében zajlik a városrész fejlődése. Ezek közül az alábbi, igen rövid bemutatás alapján is több azonosítható:

- A város és Törökország fejlődése, melyben a különféle gazdasági folyamatok tér-alakító hatása erősen érvényesül. A török „nagy hatalmi” törekvések, a reprezentatív, nagyot álmodó hozzáállás, egyben a hagyományok tisztelete¹⁸ nagy lehetőséget kínál Balat számára.
- A nemzetközi elvárások, külső finanszírozók, melyek hatással vannak a belső fejlesztési források elosztására is. Az igényesebb tőke számára Balat egy csiszolatlan gyémánt, amit azonban az üzleti érdek jelentősen átalakíthat, ebben azonban ismét szerepet kaphat a kiemelkedően hangulatos, így jól eladható helyi épített környezet megőrzése.

¹⁷ Istanbul's iconic Iron Church restored to former glory <https://www.aa.com.tr/en/culture-and-art/istanbuls-iconic-iron-church-restored-to-former-glory/986302>

¹⁸ A jelenlegi török kormányzat elkötelezett a török hagyományok mellett; nagyarányú mecset-felújítási munkálatokba kezdtek, stb.

- A profitorientáltabb tőke, mely mindenütt profitra tör, és csak eszerint szervezi a térfelhasználását – ennek nyomai érhetőek tetten a 2006-os fejlesztés „dózerpolitikájában”. A megújító törekvések azonban itt sem söpörhetőek le az asztalról, mint a ragadozó tőkések tervei; a városrész épületeinek jelentős része nem képvisel érdemi értéket, még városképi szempontból sem, azaz jó érvek hozhatóak a bontások és az átfogó megújítás mellett is.
- A profitérdeken túl számos irracionális szempont által is megjelenik a fenti aktorok működésében. Bár csak helyi, alá nem támasztott információ, de a beruházásorientált állam részéről a terület „felhőkarcolósítására” is azonosítható igény, hiszen ez hozzátartozik egy modern nagyváros imázsához, másutt pedig erre nem igazán akad hely. Az állam által jelentős mértékben érvényesített presztízs-szemponatok akár vezethetnek egy az arab államok felhőkarcoló-örületét idéző versenyhez is.¹⁹
- A helyi közösségek, melyek maguk is folyamatos alakulásban vannak, de akár egy-két generáció után is őslakosnak, előjogokkal rendelkező közösségnek élik meg magukat, és elvárják, hogy vezető szerepet kapjanak a terület átalakításában. Tényként jelenthető ki, hogy a közösség maga is formálódik a fejlődés során és elvárásainak érvényesítésére gyakran csak kevés lehetősége nyílik, különösen, ha szembemegy a tőkeerős aktorok fejlesztési terveivel.
- A helyi értékek őrei, akik saját elgondolásaik, hagyományokról alkotott, egyáltalán nem magától értetődő felfogásuk alapján védnek és őriznek, egyben támadnak is: egyfelől a profitot, az állami felújítási terveket, másfelől az igénytelen és lepusztult épületeket, ezzel az ebben élő, ezt megfelelőnek érző közösséget is.

A fentiek között kialakuló konfliktusok alapvető hatással vannak az építészetre is – a tervek, legyenek akár nagyívűek és jól finanszírozottak, melyek nem számolnak a fenti hatásokkal, könnyen az EU-s projekt sorsára juthatnak. Ennek megfelelően, a következő

---

¹⁹ A már megépült Burdzs Kalifa mellett Dubaj, illetve Bahrein és Szaúd-Arábia egyformán elképesztően megalomán tervekkel kápráztatta el a világot, mint a már megépült Abrádzs al-Bajt, vagy a tervezés alatt álló, elméletileg 2400 m magas Dubai City Tower (<https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1193257>), a Murjan Tower vagy a Jeddah Tower. (http://www.skyscrapercenter.com/compare-data/submit?type%5B%5D=building&status%5B%5D=COM&base_height_range=4&base_company=Al%20l&base_min_year=1885&base_max_year=9999&skip_comparison=on&output%5B%5D=list) Kínán kívül, mely jelenleg egyértelműen vezető a felhőkarcolók terén, a legtöbb épület az arab országokban épül, és célszerűség mellett/helyett a presztízs-szemponatok (mint a hallatlan magasság elérése) gyakran látszanak kiemelkedően fontosnak.

fejezetben azonosítani kívánom azt az elméleti háttérrel, melyben a fenti folyamatok értelmezhetővé válnak.

Társadalmi konfliktusok

Mint láhattuk, a tér szerkezetének változása folyamatosan függ a térben található társadalom alakulásától, aktorai elvárásaitól, vízióitól. Fukuyama véleménye szerint a társadalom maga a konfliktus: a társadalmi létezés elkerülhetetlenül vezet konfliktusokhoz, ezek kikapcsolása az egyéni létezést is lehetetlenné tenné.²⁰ Dahrendorf szerint egyenesen az egymást kizáró társadalmi törekvések vezetnek ellentétekhez, melyek elsősorban a társadalom struktúrájában gyökereznek.²¹ Ebben az értelmezésben a várostervezés során az építész számára elkerülhetetlen konfliktushelyzetek feloldhatatlanok, hiszen ehhez az egész társadalom reformjára volna szükség.

Más felfogások szerint azonban a konfliktusok mögött más okok húzódnak meg. Boros kutatási alapján a társadalmi törésvonalak mögött nem eo ipso létező, elkerülhetetlen, végzetes okok állnak. Ha a legitim, azaz törvényesnek tartott cselekvés és a legtágabb értelemben erkölcsösnek, helyesnek tartott cselekvés ellentmondásba kerül egymással, akkor alakulnak ki az ellentétek.²² Az ellentétek forrása lehet az is, ha a társadalom egy része realista, utilitarista, profit-orientált módon áll egy kérdéshez, míg mások azt irracionális, idealista alapon közelítik meg.²³ Alapvető kérdés, hogy van-e egyáltalán értelme annak, hogy állam, jog, vagy politika kapcsán erkölcsről beszéljünk; Rawls véleménye szerint a politikának igenis van morális összetevője.²⁴

De az is lehet, hogy pusztán a demokratikus jellegű diskurzus hozza a felszínre ezeket a vitákat – a demokratikus működés során a konfliktus természetes és elkerülhetetlen elem. Ha a hatalomgyakorlás autoriter, a konfliktus kizárható; ha azonban az eltérő érdekek

---

²⁰ Fukuyama, Francis (2012): A politikai rend eredete, Akadémiai Kiadó, Budapest, , A természeti állapot, 48-76.

²¹ Dahrendorf, Ralf (1967): Society and Democracy in Germany. New York & London, W. W. Norton & Company, , 3636-352.

²² Boros János (2016) : Etika és politika, Iskolakultúra Kiadó, Veszprém, , Etika és politika, 48-50.

²³ Kis János (2011): A politika mint erkölcsi probléma, Kalligram, Budapest,; Realizmus és moralizmus között, 70-81.

²⁴ Rawls, John (1999): The Law of Peoples, Cambridge, Harvard University Press,

artikulálódhatnak, akkor ez egyben feltétlenül együtt jár a konfliktusok megjelenésével is. A konfliktusok előtérbe kerülése tehát pozitív és előremutató jelenség, a róluk és megoldásukról szóló diskurzus eleme.²⁵ Ez kiegészíthető azzal is, hogy a konfliktusok megjelenésük során mintegy reprezentálják azokat a társadalmi feltételeket, melyek mentén a politikailag értelmezhető közösségek kialakulnak.²⁶ Balat átalakulása még a fenti, rövid bemutatás nyomán is érezhetően képezi le a nemzetközi nagyvárossá váló Isztambul, illetve a modernizálódó, gazdagodó és ezzel párhuzamosan iszlamizálódó Törökország „vívódását” az egyformán vonzó, de egyszerre elérhetetlen célok között.

De nem csak a „nagypolitika”, hanem a helyi közösségek működésének jellegzetességei is jól felismerhetőek. A konfliktusok létrejötte értelmezhető az elitek harcaként is. A településeken mindig jelen lévő közösségek „erős emberei” igen határozottan síkra szállhatnak egy-egy felfogás mellett, vagy ellen és ennek során olyan törésvonalak jöhetnek létre, melyek az egész közösség szempontjából is meghatározóak.²⁷ Tény, hogy még a demokratikus diskurzus feltételezése mellett is észre lehet venni: egyes csoportok másoknál jóval potensebbek, véleményüket jobban tudják képviselni, hozzáférésük a javakhoz és a döntési lehetőségekhez erősebb.²⁸ Az egyes csoportok pedig a rendelkezésükre álló anyagi erőforrások, kulturális tőke, szakértelem függvényében szólhatnak hozzá a fontos kérdések eldöntéséhez. Fukuyama szerint a kapcsolatháló is kiemelkedően fontos: a hagyományos, önszerveződésen alapuló formák, mint a család, vagy a szűkebb lokalitáson alapuló közösség meghatározó a konfliktusok és feloldásuk szempontjából.²⁹ Esser tanulmánya alapján a homogén közösségek számos okból sokkal inkább képesek arra, hogy együttműködjenek, közös erőfeszítéseket tegyenek.³⁰

---

²⁵ Bayer József (1999): A politikatudomány alapjai, Napvilág Kiadó, Budapest, , Konfliktus és konszenzus, 77-78.

²⁶ Bogdanor, Vernon (2001): Politikatudományi enciklopédia, Osiris Kiadó, Budapest,

²⁷ Mills, C. Wright (1956): The Power Elite, Oxford University Press, New York,

²⁸ Polsby, W. Nelson (1963): Community Power and Political Theory, Yale University Press, New Haven,

²⁹ Fukuyama, Francis (2007): Bizalom, Európa Kiadó, Budapest,., 42-55.

³⁰ Esser, Hartmut (1991): A barátságálózatok fejlődésének és változásának gazdasági magyarázata, 241-262. in. Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.): Társadalmak rejtett hálózata, Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest,

Térszerveződés

A városszociológia lényege abban ragadható meg, hogy a térszerkezet alakulása egy településen elsősorban társadalmi okokra vezethető vissza. Ez a vizsgált városrésznél egyértelmű és feltűnő: a fentiek alapján jól látható az épített környezet társadalmi változások általi erős meghatározottsága.

Burgess a koncentrikus városmodellekről szóló tanulmányában³¹ kifejti, hogy a nagyvárosok sajátos térszerkezete szegregált és erősen rétegződött. A történelmi belvárost Burgess idejében még lepusztultabb iparnegyed, ezt munkásnegyedek, ezt pedig zöldövezeti-jómódú negyedek vették körül. A későbbiekben ez a helyzet átalakult. A jelenkor állapota, a már idézett „slum” közismert nagyvárosi jelenség: „a belsőbb területeken magukra maradt házak állaga gyorsan romlik, a felújításuk a magas költségek miatt rendszerint elmarad, így a frissen bevándorolt szegényebb népcsoportok lakhelyévé válnak. Így alakul ki a belváros (a city) elegáns terének közvetlen szomszédságában a slum (ejtsd: szlam, vagy újabban szlöm), a nyomor, az alvilág és a bűnözés dzsungel.”³² Ebben a közegben pedig a szegénység önnfenntartóvá válik, mivel a leromlási folyamat során a szűk és zárt jelleg okán a még jelen lévő jobb módú és lehetőségű csoportok is gyorsan távoznak. Ezzel párhuzamosan szegényednek az övezet funkciói, a kiüresedési folyamat során egyre jellemzőbb a puszta lakóhelyfunkció megmaradása, mely gyűjtőhelyévé válik a marginális helyzetű csoportoknak. Ez az önerősítő folyamat oda vezet, hogy az egész terület „kikerül” a társadalom főáramából, a benne élők egy idő után már nem is kívánnak visszatérni oda, nem vonzzák őket a többségi társadalom által vallott értékek, nem orientálják elvárásaik.

Ez a réteg nem pusztán anyagi okokból hátrányos helyzetű – hanem kulturálisan is. Ezek az emberek könnyű séta távolságára élnek a jómódú kerületektől, mégis hatalmas távolságra vannak tőlük társadalmi értelemben. Képviselőik részt vesznek a nagyváros életében: mint láttuk, konjunktúra idején kihasználják a turizmusban, kiskereskedelemben és más területeken rejlő lehetőségeket, szűkebb időszakokban pedig rákényszerülnek az illegális tevékenységekre, eközben azonban éppúgy urbanizáltak és éppúgy használják „... az infrastruktúrát; a tömegközlekedési eszközöket, a mobiltelefonokat, a boltokat stb.

---

³¹ Burgess, Ernest W. (1973): A városfejlődés – hipotézisek egy kutatási javaslatához, 147-160.; in.

Szelényi Iván (szerk.): Városszociológia, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest,

³² Madarász Imre (2011) Városszociológia, 83

Helyváltoztatásuk és kommunikációjuk csaknem ugyanolyan jól működő és gyors, mint a jobb módúaké.”³³

Ennek a sajátos kultúrának következménye az is, hogy ez a csoport általában nem tud és nem is kíván hosszabb távon gondolkodni, beruházni, elfogadni, hogy a holnap eredményei a ma munkájából fakadnak. „Akik csak szűkös mennyiségben jutnak hozzá a létfenntartásukhoz elengedhetetlenül szükséges javakhoz és eszközökhöz, általában az időhorizontjuk is szűk. Ez szükségszerűen így van, hiszen az éhség türelmetlen. A különösen súlyos hiányt szenvedő emberek alig-alig tudják halogatni igényeik kielégítését, em tudják kivárni a beruházásaikért várható, erőfeszítéseikért járó kedvezőbb megtérülést ... Ha a szegénység kultúráját maga a szegénység termeli, akkor azzal is érvelhetünk, hogy a beszűkült időhorizont olyan, racionálisnak is mondható válasz a szegénységre, mely racionalitása ellenére, sőt annak következtében újratermeli a szegénységbe szorultak hátrányos helyzetét, szegénységét.”³⁴ Ez a megközelítés – talán természetesen – igaz a lakókörnyezetre is.

Mint láttuk, a városrész a legutóbbi időkig spontán fejlődött. A spontán fejlődés általában elősegíti a homogénebb, határozott jellemzőkkel leírható városrészek kialakulását. Ez a határozottan felismerhető jelleg egyben azt is jelenti, hogy az adott városrész rendelkezik valamiféle jól azonosítható „lenyomattal”, ami alapján könnyen azonosítható és akár egészen pontosan le is határolható.

A szociológiai megközelítés alapján ez a határozott jelleg könnyen kritizálható – a tudatos várostervezés klasszikusai – mint Lewis Mumford³⁵ vagy Elisabeth Wood³⁶ szerint a cél a heterogenitás, mivel ez fokozza a kiegyensúlyozott, és társadalmilag hasznos együttműködés esélyét. A tudományos várostervezés a közelmúltban sok helyen számított fő iránynak; művelői tudományos alapon kívánták a meghaladott (vagy annak vélt) közeget közel tökéletessé fejleszteni. „A városregeneráció lényegében olyan átfogó és integrált szemléletmód és beavatkozás, amelynek célja a városi problémák megoldása és a fejleszteni kívánt terület gazdasági, fizikai, társadalmi és környezeti feltételeinek tartós javítása”³⁷ A

---

³³ Madarász Imre (2011) Városshociológia. 86

³⁴ Ladányi János – Szelényi Iván (2004) A kirekesztettség változó formái Budapest. Napvilág, 112

³⁵ Mumford, Lewis: The Neighborhood Unit, Town Planning Review, XXIV., 1954., 267-268.

³⁶ Wood, Elisabeth (1960) A New Look at the Blanced Neighborhood, New York, Citizen's Housing and Planning Council, 1960. december

³⁷ Egedy Tamás (2005): A városrehabilitáció és a bérlakásprogramok hatása a lakásmobilitásra és a társadalom mozgásfolymataira,. 3

felfogással elméletileg nincs is érdemi gond, a problémát a megvalósíthatóság korlátai jelentették. „Hagyományosan” a régi városrészek esetén a bontás, illetve valamiféle tervezett, akár városrész-szintű lakótelep-építés jelentette a „megoldást”; ez azonban a legtöbb esetben hosszabb távon akár több kárt okozott mint hasznot. A lakótelepek ritkán váltak valóban értékes és vonzó lakókörnyezetté, miközben a lerombolt értékeket már nem lehetett helyreállítani³⁸ A jelen esetben úgy tűnik, hogy ez a fázis megbukott; a helyi közösség mindent megtett, hogy elkerülje a nagyfokú bontással járó újjáépítést.

Ez a kissé elméleties megközelítés ugyanis a gyakorlatban ritkán működött problémátlanul, a szegregáció – úgy tűnik – sok tekintetben elkerülhetetlen, a kiegyensúlyozottság, és az egymás iránti jó szándék és tolerancia ebben a formában nehezen építhető ki. Számos esetben történt meg, hogy a jó szándék és a kifejezett törekvés ellenére a dzsentrifikációs folyamat során a hagyományosan ott élők (akik sok tekintetben a városrész „színét” is adták) kiszorultak, átadva helyüket a módosabb rétegeknek – voltaképpen egy barnamezős beruházás jött létre, melyben a régi értékek csak mutatóba maradtak meg. Épp ezért a rehabilitáció során cél a városszerkezet, a beépítési mód, és az épületállomány értékes részének megtartása – persze mindig kérdés, hogy mit tekintünk értékesnek. A felfogás szerint „...igazi sikereket a társadalmi, gazdasági és fizikai regeneráció hozhat”; a lakosság bevonása feltétlen szükséglet, mely nélkül a rehabilitációs folyamat szinte bizonyosan kudarca van ítélve³⁹

Egészen biztosra vehető, hogy az átalakulás, legyen bármilyen irányú és intenzitású, szinte elképzelhetetlen úgy, hogy a terület egyben ne alakulna át lakosságát, összképét, hangulatát illetően is. A tiszteletre méltó szándék az integrálva megőrzés kapcsán gyakorlatilag lehetetlen, a számos cél egyszerre nem elérhető. Úgy tűnik, inkább Gansnak⁴⁰ kell igazat adni, aki szerint a lakosság mindenképpen megteremti saját közegét és az együttélés inkább csak kényszert jelent, atomizálódott városlakókat, akik nem együtt, csak

---

³⁸ Elisabeth Lichtenberger, Cséfalvay Zoltán, Michaela Paal: Várospusztulás és felújítás Budapesten, 1995., 31

³⁹ Egedy Tamás (2005) (szerk) Városrehabilitáció és társadalom, http://www.varosrehabilitacio.net/new/pdf/Varosrehabilitacio_tarsadalom.pdf, 9, 13., 33.

⁴⁰ Gans, Herbert J. (1973): A kiegyensúlyozott város – homogenitás és heterogenitás a lakóterületen, 303-326.; in. Szelényi Iván (szerk.): Városshociológia, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest,

egymás mellett élnek. A felfogás szerint a heterogén városrészek alapvető forrásai a konfliktusoknak, melyek elsősorban az eltérő kultúrájú, életmódú csoportok egymás mellett élése nyomán keletkezik.⁴¹

A fentiek alapján a következő lehetőségek állnak fenn:

- Nem zárható ki, hogy a fejlesztés elmarad, a terület slumosodása folytatódik. Ez a forgatókönyv nem valószínű, mivel a terület fekvése annyira középponti, oly jó fejlesztési lehetőségeket kínál, hogy Törökország akár csak közepes fejlődése esetén is biztosra vehető az érdeklődés a terület iránt.
- Elképzelhető viszont egyfajta megrekedés, ha a fejlesztések alacsonyabb szinten maradnak. Ebben az esetben a fejlődés lassú, a jelenlegi helyzet –izgalmas részletek az általánosan meglehetősen lepusztult, koncepciótlan, keszekusza szövetben – konzerválódik
- A fejlődés is több formában képzelhető el. Az egyik lehetőség, hogy a profitorientált fejlesztésé lesz az első, ennek nyomán nagyvárosias részletek fognak dominálni
- Lehetséges az is, hogy a megindult fejlődés nyomán egy a hagyományokra szervesen építő, a meglévő értékes épületeket lehetőség szerint konzerváló-rehabilitáló városkép jön létre, melyből tudatosan gyomlálják ki az oda nem illő részleteket
- Elképzelhető, hogy a kettő közötti átmenet lesz a végeredmény, ami színes, vegyes, a régit az újjal, a rehabilitáltat az újonnan építettel keverő városképben jelenik meg.

Az, hogy a fenti lehetőségek közül melyik forgatókönyv valósul meg, egyelőre nem ismert, azonban jelen dolgozatnak nem is feladata ennek a kérdésnek az eldöntése. Az azonban bizonyos, hogy a fenti lehetőségek mégoly vonzó összekeverése problémás, illetve lehetetlen. A hely összes értékének megőrzése, a jelenlegi, nehezen azonosítható, de a terület elhanyagoltságával, lakosságának szociális helyzetével összefüggő bájának konzerválása, párhuzamosan a fejlesztésekkel lehetetlennek tűnik. Értő és alapos átalakítása azonban lehetséges.

---

⁴¹ Clerk, Paul (1967): Grands ensembles, banlineus nouvelles, Paris,

Elemzés

Megítélésem szerint rendelkezésre áll az az ismeretanyag, ami lehetővé teszi a bevezetőben felvetett kérdések elemző megválaszolását.

Dolgozatom fő problémája tér és hely kettőssége. A tér értelmezésében pusztán felszín – végletekig leegyszerűsítve, nagyjából ez volt a helyzet a berlini fal leomlásakor, mikor a két várost korábban elválasztó senkiföldje szinte átmenet nélkül vált értékes és teljesen üres, korábbi funkciójától és építményeitől kérdés nélkül megtisztítandó építési területté. A hely azonban számos értékkel terhes: ezek az értékek pedig egy kincsesládához hasonlók, amennyiben igen nagy értéket hordozhatnak, de nehezek és kezelésük sok problémát jelenthet. A berlini példánál maradva, a bontás során szinte az „utolsó pillanatban” kaptak észbe, hogy a fal gyűlölt szimbólumként ezzel együtt hordoz valamiféle történeti értéket és egyes részleteit állva hagyták, nem csak mementónak, de Berlin számára akár még üzleti szempontból is értékes objektumnak.

Megítélésem szerint a Balat fejlesztését célzó, jó szándékú projektek eddigi relatív sikertelenségének fő oka az, hogy valamilyen oknál fogva nem tudták, vagy nem akarták felismerni azokat az objektív feltételeket, melyek a területet megkerülhetetlenül „helyé” teszik – félreértették értékeit, melyek így inkább akadályt képeztek a fejlesztés előtt. Nem volt, nem lehetett sikeres az a koncepció, mely tisztán térként tekintett a városrészeire, és néhány motívum használatán kívül merőben új formában kívánta azt felépíteni, mivel nem számolt az igen jelentős ellenállással, amit ez az aktivitás kiváltott. Ez az aktivitás egyben a felelősséget is kijelöli.

Az építész ugyanis nem lehet pusztán gépies követője megrendelője elvárásainak. Feladata éppen az egyensúly megtalálásának segítése; megközelítésmódja – a kissé elcsépelet szóval élve – interdiszciplináris. Képes lehet arra, hogy felismerje a kulturális, társadalmi összetevők hatását, ami mellett képes érvényesíteni egyszerre racionális és művészi tudását annak érdekében, hogy megőrizze, ami méltó a megőrzésre. Képes arra, hogy megteremtse az egyensúlyt és az összhangot a mérnöki értelemben vett racionalitás, az épített környezet értékes hagyományai, a megkerülhetetlen üzleti érdek diktálta elvárások és a hely szociokulturális jellemzői között. Felelőssége abban áll, hogy ezt a feladatát kellő alaposággal végezze és mindent megtegyen azért, hogy a fenti tényezők mindegyike megfelelően jelenjen meg a folyamat során.

Balat változása elkerülhetetlen: a befektetők, a terjeszkedni kívánó város, az állam és a láthatóan erősen diszintifikálódó lakosság körében olyan folyamatok zajlanak, melyek ezt a változást akár határozott szándék ellenében is kikényszerítik. A kérdés, hogy az építész mit tehet azért, hogy ne csak függvénye legyen ezeknek a folyamatoknak.

- Szükséges a kerület alapos, az értékeket lehetőség szerint teljes körben számbavevő felmérése. Egy-egy épülettel is akár heteket lehet eltölteni és vizsgálni; ezzel együtt, a munkát érdemes elvégezni. Jelenleg természetes, hogy romok, kopár telkek és szeméttelpek léteznek szépen felújított régi házak tözsomszédságában, majd egy „modern” épület következik, amit újabb rom követ. A listázás eredménye az értékvédelem számára lehetőséget ad arra, hogy pontosan meghatározza, mi érdemes a fennmaradásra, hová érdemes erőforrásokatallokálni és mi az, ami bontásra érett.
- Ezzel párhuzamosan szükséges egy átfogó felmérés készítése a területen élőkkel. A felmérésnek ki kell terjednie a szociológiai jellemzőkön túl az ott élők terveire, elképzeléseire, vágyaira is. Ennek során érdemes aktív programokkal bevonni az érdeketeket, együttműködni a már meglévő és igen aktív helyi civil szervezetekkel. Ezt követően lehetséges a terület megfelelő alakítása.

Ezen lépések megtétele természetesen nem egy-egy építész feladata; csak az állam és az önkormányzat aktív közreműködésével valósulhat meg. Az építész azonban alkotóként tud csatlakozni a már meglévő, erős helyi mozgalomhoz, és segíteni abban, hogy a meglévő célok még határozottabban valósulhassanak meg.

Ha nem tekintünk ennyire előre, pusztán egy-egy épület kapcsán vizsgálódunk – ahogy ezt a konkrét projekt keretében is tettük, akkor is fontos, hogy mintegy metaszintre lépve tudjuk értékelni a helyet és olyan koncepciót alkossunk, mely képes integrálni a fenti igen összetett tényezőket. Olyan tervet érdemes készíteni, mely alkalmas arra, hogy a helyi, organikus hagyományokat éltesse tovább, sokszínű, vonzó környezetet hozzon létre, számíthasson a helyi elit támogatására, lehetőséget kínáljon a lecsúszó underclass számára, hogy legális munkalehetőséget kapjon helyben (ami révén maga is bekerülhet a felsőbb osztályok tagjai közé), egyben vonzó legyen az igényes turizmus számára is, mely vélhetően igen fontos szerepet fog játszani a városrész jövőjében. Jelen kutatási munkát követően a Perspektívák című tervezési feladat során erre tettem kísérletet.

Irodalomjegyzék

- Akin, N (1993) „Balat”, The Encyclopedia of Istanbul from Yesterday to Today, The Joint Publication of the Ministry of Culture and the Foundation of History, vol. 2. 12
- Bayer József (1999): A politikatudomány alapjai, Napvilág Kiadó, Budapest, , Konfliktus és konszenzus, 77-78.
- Bogdanor, Vernon (2001): Politikatudományi enciklopédia, Osiris Kiadó, Budapest,
- Boros János (2016) : Etika és politika, Iskolakultúra Kiadó, Veszprém, , Etika és politika, 48-50.
- Burgess, Ernest W. (1973): A városfejlődés – hipotézisek egy kutatási javaslatához, 147-160.; in. Szelényi Iván (szerk.): Városshociológia, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest,
- Can, Ayşegül (2013) Neo-Liberal Urban Politics in the Historical Environment of Istanbul -The Issue of Gentrification, Planlama 2013; 23(2):95-104
- Clerk, Paul (1967): Grands ensembles, banlineus nouvelles, Paris,
- Dahrendorf, Ralf (1967): Society and Democracy in Germany. New York & London, W. W. Norton & Company, , 3636-352.
- Deleon, J (1997) Balat ve C , evresi, Istanbul'un Fethi ve Halic Semtleri. (Balat and its Around, Conquer of Istanbul and Golden Horn Neighborhoods), Remzi Kitabevi, Istanbul.
- Egedy Tamás (2005) (szerk) Városrehabilitáció és társadalom, http://www.varosrehabilitacio.net/new/pdf/Varosrehabilitacio_tarsadalom.pdf, 9, 13.,33.
- Egedy Tamás (2005): A városrehabilitáció és a bérlakásprogramok hatása a lakásmobilitásra és a társadalom mozgásfolyamataira,.
- Elisabeth Lichtenberger, Cséfalvay Zoltán, Michaela Paal: Várospusztulás és felújítás Budapesten, 1995., 31
- Elmira Gur (2015): Regeneration of the historical urban center and changing housing market dynamics: 'Fener-Balat', International Journal of Architectural Research 2015/March 9(1):240

- Esser, Hartmut (1991): A barátságshálózatok fejlődésének és változásának gazdasági magyarázata, 241-262.in. Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.): Társadalmak rejtett hálózata, Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest,
- European Union Representation of the European Commission to Turkey (2003) Press Release, 5 March 2003
- Fukuyama, Francis (2007): Bizalom, Európa Kiadó, Budapest,; 42-55.
- Fukuyama, Francis (2012): A politikai rend eredete, Akadémiai Kiadó, Budapest, , A természeti állapot, 48-76.
- Gans, Herbert J. (1973): A kiegyensúlyozott város – homogenitás és heterogenitás a lakóterületen, 303-326.; in. Szelényi Iván (szerk.): Városshociológia, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest,
- Gentrification in Istanbul Nilgun Ergun ITU Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning Taskisla, Taksim, 80191, Istanbul, Turkey
- Gul, A (2003) The Golden Horn People have been Rehabilitated Haziran 2003/17 Aksam Gazetes
- Kis János (2011): A politika mint erkölcsi probléma, Kalligram, Budapest,; Realizmus és moralizmus között, 70-81.
- Ladányi János – Szelényi Iván (2004) A kirekesztettség változó formái Budapest. Napvilág, 112
- Madarász Imre (2011) Városshociológia. <http://docplayer.hu/8003799-Madarasz-imre-2011-varosshociologia-madarasz-imre-varosshociologia.html>
- Mills, C. Wright (1956): The Power Elite, Oxford University Press, New York,
- Mumford, Lewis: The Neighborhood Unit, Town Planning Review, XXIV., 1954., 267-268.
- Polsby, W. Nelson (1963): Community Power and Political Theory, Yale University Press, New Haven,
- Rawls, John (1999): The Law of Peoples, Cambridge, Harvard University Press,
- Smith, Neil (2011) Új globalizmus, új urbanizmus: a dzsentifikáció mint globális városi stratégia, Fordulat, 2011. (4. évf.) 13. sz. 14-27.
- Williams, S and Hukun I (2000) Rehabilitation not Gentrification. UNESCO Sources10146989, Issue 119 p22, 2p Item: 2797651 Academic Search Premier Section: Habitat
- Wood, Elisabeth (1960) A New Look at the Blanced Neighborhood, New York, Citizen's Housing and Planning Council, 1960. december

- <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1193257><http://bianet.org/english/people/185991-balat-a-modern-istanbul-project-in-a-historical-setting>
- http://www.skyscrapercenter.com/compare-data/submit?type%5B%5D=building&status%5B%5D=COM&base_height_range=4&base_company=All&base_min_year=1885&base_max_year=9999&skip_comparison=on&output%5B%5D=list
- <https://theculturetrip.com/europe/turkey/articles/fener-and-balat-neighborhood-guid>
- Istanbul's iconic Iron Church restored to former glory
<https://www.aa.com.tr/en/culture-and-art/istanbuls-iconic-iron-church-restored-to-former-glory/986302>